

UDK/UDC: 821.163.42.09 Mažuranić, I.

Ljiljana Butković

ŽIVOT I KNJIŽEVNI RAD IVANA MAŽURANIĆA - UZ 190. OBLJETNICU ROĐENJA

Novi Vinodolski, rodni grad Ivana Mažuranića, velikoga pjesnika, državnika i političara, obilježio je 190. godišnjicu njegova rođenja nizom kulturnih događanja u vremenu od 8. do 11. kolovoza 2004. godine.

Ivan Mažuranić rođen je 11. kolovoza 1814. u imućnijoj seljačkoj obitelji koja se u Novi doselila iz Splita preko Senja. Pučku školu završava u rodnom mjestu na njemačkom jeziku, a klasičnu gimnaziju na latinskom nastavnom jeziku u Rijeci 1833. godine. U jesen iste godine odlazi u Zagreb na studij filozofije te se upoznaje s Gajem i oduševljeno prihvaća ilirske ideje. Drugu godinu studija filozofije nastavlja u ugarskom Szombathelyju. Tamo mu stariji brat Antun šalje Gajev proglas za "Danicu" i "Novine hrvatske". Odgovara pjesmom "Primorac Danici".

Ivan se s jeseni 1835. upisuje na zagrebačku Pravoslavnu akademiju, a završava je 1838. Namješta se kao pravnik u odvjetničkoj kancelariji, kasnije kao suplent na zagrebačkoj gimnaziji, na kojoj predaje i njegov brat i mentor Antun. Nakon položenog odvjetničkog ispita 1840., odlazi u Karlovac i otvara svoju odvjetničku pisarnicu.

To će razdoblje, od 1841. do 1848., biti najplodnije njegovo književno razdoblje. Sklapa brak s Aleksandrom Demeter, sestrom ilirskoga književnika Dimitrija. Potkraj te 1841. godine stupa u službu gradskog poglavarstva u Karlovcu i na tom će mjestu ostati sve do burne 1848. Za vrijeme Jelačićeva banovanja obnaša značajne dužnosti: 1849. perovođa je banskog Povjerenstva; 1850. imenovan je za generalnog prokuratora za Hrvatsku i Slavoniju; državni je nadodvjetnik sve do pada Bachova apsolutizma. Od 1858. do 1872. predsjednik je Matice ilirske; koncem 1860. imenovan je za predsjednika dvorskog dikasterija za Hrvatsku i Slavoniju; 1861. sudionik je poznatog Sabora; kancelar je od 1861. do 1865. Godine 1873. postaje hrvatski ban, i to prvi ban pučanin, a na tom će položaju ostati do 1880.g.

Kao državnik provodi značajne reforme u sudstvu i školstvu, uvodi nove zakone, podupire otvaranje kulturnih ustanova.

Posljednje godine života živi povučeno u čitanju, proučavanju filozofije, astronomije, matematike. Umire u Zagrebu 4. kolovoza 1890. Pokopan je u Ilirskoj arkadi na Mirogoju.

Književni rad Ivana Mažuranića, nastao između 1835. i 1848. godine, nije obiman, ali je zato velike umjetničke snage.

Novljanska je sredina ostavila u njemu neizbrisive tragove svojom narodnom pjesmom, običajima, Kačićem. Ritam narodnoga i Kačićeva deseterca nadahnuo je i njegove prve hrvatske stihove "Vinodolski dolče, da si zdravo" iz 1830. godine, koje je pjesnik napisao kao đak trećeg razreda gimnazije.

U pjesmi "Javor" (1839./1840.) poručuje:

*Nije visok tko na visu stoji,
Nit je velik tko se velik rodi,
Već je visok tko u nizu stoji,
I visinom nadmaša visine,
A velik je tko se malen rodi,
Al kad pane, golem grob mu treba.*

Mažuranić je smatrao da se hrvatsko pjesništvo može približiti klasičnom pjesništvu te da za to ima sve preduvjete: od jezika do bogate tradicije u koju se uklapa i klasična grčko-latinska. Sam je dobro poznao klasične pjesnike, posebice Vergilija, Horacija i Ovidija, a njihovo je pjesništvo bilo nepresušno vrelo njegovih inspiracija. Isto je tako izuzetno cijenio staru dubrovačku književnost.

Godine 1842. Matica ilirska povjerava Ivanu Mažuraniću dopunu izgubljenih pjevanja Gundulićeva "Osmana". Mažuranić je proučio njegov jezik, stih i stil i u svojoj dopuni nije upotrijebio nijednu riječ koja se ne javlja i kod Gundulića. Matica je taj posao povjerila pjesniku Mažuraniću jer je znala da je on svojim duhom i talentom ravan svome uzoru.

U suradnji s Jakobom Užarevićem objavio je 1842. godine rječnik pod nazivom "Njemačko-ilirski slovar".

Svoje najznačajnije djelo, ep "Smrt Smail-age Čengića" napisao je 1845. godine. Ima 1134 stiha i pet pjevanja (Agovanje, Noćnik, Četa, Harač, Kob). Najvrjednije je djelo ilirske književnosti, prevedeno na mnoge svjetske jezike, s brojnim izdanjima. Vrijednost mu i značenje još nisu iscrpljeni.

Djelo se temelji na povijesnom događaju - 1840. godine poginuo je turski feudalac Smail-age, silnik i tiranin koji je vršio strašno nasilje nad rajom. Iako polazi od povijesnog događaja, Mažuranić iznosi svoju vjeru i poruku

da će svatko takav imati istu kob – stići će ga viša pravda koja ne dopušta da se gazi prirodno čovjekovo pravo na život i slobodu. Zato Antun Barac piše: *‘Smrt Smail-age Čengića’ nikla je na osnovi stvarnoga događaja, izrasla je u nacionalnoj, socijalnoj i religioznoj atmosferi hrvatskoga preporoda, a produbljena je ozbiljnim etičkim shvaćanjem, u kome je obuhvaćen cjelokupni ljudski život.*

Iz ovoga izvire i trajna vrijednost Mažuranićeve pjesme. (...) No ‘Smrt Smail-age Čengića’ nije toliko prikaz jednoga razdoblja i jednoga čovjeka, koliko prikaz ljudskih naravi uopće. S jedne su strane u njoj prikazani nasilnici, a s druge patnici. Mažuranić, kao sin malog čovjeka, siromašan i sam, podnoseći u mladosti i poniženja i odricanja, iznio je u svojoj pjesmi veličinu stradanja i bijede zbog nepravde ljudskih odnosa, a s druge strane mentalitet ljudi, koji drže, da im je zbog njihova sve dopušteno, te se igraju s ljudskim životima, s ljudskim ponosom i s ljudskim imutkom. Ali baš zbog toga nose takvi ljudi u sebi klicu vlastite propasti, jer prije ili kasnije dolazi obračun, u kome se izravnavaju nejednakosti, što su ih stvorili nasilnici. ‘Kob’ je simboličan prikaz o završetku svakoga nasilja, svake oholosti.”¹

Spojivši tradiciju antike, stare dubrovačke književnosti, narodnog epskog pjesništva s novim romantičarskim pogledima, stvorio je djelo neprolazne vrijednosti.

Njegov je pjesnički jezik neponovljiv; odlikuje se sažetošću i lapidarnošću, zazire od naracije, a njegove su misli poput gnoma. Pamtimo stihove:

*Boj se onoga, tko je viko
Bez golema mrijeti jada!*

Riječi starca svećenika:

*Djeco moja, hrabri zatočnici,
Vas je ova zemlja porodila,
Kršovita, ali vami zlatna.
Djedi vaši rodiše se tudijer,
Oci vaši rodiše se tudijer,
I vi isti rodiste se tudijer:
Za vas ljepše u svijetu neima.*

*Djedi vaši za nj’ lijevahu krvcu,
Oci vaši za nj’ lijevahu krvcu,
Za nj’ vi isti krvcu proljevate:
Za vas draže u svijetu neima.
Oro gnijezdo vrh timora vije,
Jer slobode u ravnici nije.*

¹ Antun Barac, Mažuranić, Matica hrvatska, Zagreb, 1945., str. 185, 186

Godine 1848. objavio je prozni tekst "Hrvati Mađarom". Tekst je političkog karaktera, ali literarnog oblika. Nosi sva bitna obilježja Mažuranićeva književnog izraza. Postao je obrazac moderne hrvatske proze.

O neprolaznoj vrijednosti Mažuranićeva djela Ivo Frangeš je zapisao: "Prolazi vrijeme, a pregršt Mažuranićevih stihova, njegova Smrt Smail-age Čengića, sve je čvršća i sve spremnija da mu odoli. Dobro je rekao T. S. Eliot: samo se pogledom unatrag, i u historijskoj perspektivi, može spoznati je li neko djelo klasično. Mažuranić je primjer zrela pisca u još nesazreloj dobi. Književnost ilirizma nije ni izdaleka bila književnost već dosegnutog zajedničkog stila, a još manje književnost društva koje je postiglo unutrašnju uravnoteženost i sklad. Pa ipak je Mažuranić bio književnik tradicije, on je – da još jednom spomenemo Eliota – književnik svjestan svojih prethodnika, a mi, njegovi čitaoci, svjesni smo tih prethodnika u njegovu djelu. Kao i mnogi veliki pisci, kao i njegov omiljeni Vergilije, i Mažuranić je bio pjesnik imitacije, upravo asimilacije: klasička i talijanska, dubrovačka i narodna književnost, to su stožeri o koje se Mažuranićevo djelo opire. Sa tih stožera vinuo se on u besmrtnost. I kao što je nakon Vergilija trojanski sukob, za nas čitaoce i za ono što zovemo svjetskom kulturom, dobio svoju pravu dimenziju, tako je zahvaljujući Mažuraniću, sukob Istoka i Zapada, turstva i kršćanstva dobio tu istu informaciju. Nadrastao je sebe i postao umjetnost.

Vrijeme je prijatelj prave umjetnosti. Kako sazrijevamo individualno, naš je Mažuranić sve zreliji; kako sazrijevamo nacionalno, naš je Mažuranić sve veći. Svatko od nas ima svoga Mažuranića, Mažuranić nas sve."²

Grad Novi Vinodolski obilježio je 190. godišnjicu rođenja svoga velikog sina prigodnim kulturnim programom, ali mu ostaje zadaća da se u budućnosti još više oduži svome velikanu.

Sažetak

Ivan Mažuranić potomak je književničke vinodolske obitelji Mažuranić (Antun, Matija, Ivan, Fran). Bio je pjesnik, državnik i političar, prvi ban pučanin, utemeljitelj moderne hrvatske države. Nadopunio je 14. i 15. pjevanje Gundulićeva "Osmana", tvorac je epa "Smrt Smail-age Čengića", najznačajnijeg djela hrvatske preporodne književnosti.

Ključne riječi

Ivan Mažuranić, Novi Vinodolski, ilirizam, pjesnik, ban pučanin, ep "Smrt Smail-age Čengića"

² Ivo Frangeš, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 32, Zora i Matica hrvatska, Zagreb, 1965., str.34

Summary **Ljiljana Butković**
For the 190th anniversary of Ivan Mažuranić

Ivan Mažuranić is a descendant of the literary family Mažuranić (Antun, Matija, Ivan, Fran) from Vinodol. He was a writer, statesman and politician, the first plebeian civil governor and the founder of the modern Croatian state. He finished the 14th and 15th verse of the Gundulić's "Osman" and is the author of the epic "The Death of Smail Aga Čengić" the most important piece of reform literature.

Keywords

Ivan Mažuranić, Novi Vinodolski, Illyrian Movement, poet, civil governor, epic Death of Smail Aga Čengić.

Literatura

Antun Barac, Mažuranić, Matica hrvatska, Zagreb, 1945.

Pet stoljeća hrvatske književnosti, knjiga 32: Ivan Mažuranić, Matija Mažuranić, priredio Ivo Frangeš, Zora i Matica hrvatska, Zagreb, 1965

Ivo Frangeš, Povijest hrvatske književnosti, Nakladni zavod Matice hrvatske-Cankarjeva založba, Zagreb-Ljubljana, 1987.

Autorica

Ljiljana Butković, Novi Vinodolski, profesorica hrvatskog jezika i sociologije, Srednja škola dr. Antuna Barca Crikvenica